

En forudsigelig katastrofe?

Filmen, "En forudsigelig katastrofe?", er en journalistisk dokumentar om den globale aids-epidemi. Filmen gennemgår den historiske udvikling fra 1980 til 2002 med fokus på udviklingen i den vestlige verden og Afrika. Filmens ledetråd er den internationale reaktion på sygdommen, eller mangel på samme. Historien om aids er historien om fordomme, svigt og ligegyldighed, en historie med mange skurke og enkelte helte.

En fjende udefra

I den vestlige verden begyndte aids omkring 1980 med en række uforklarlige og uhyggelige dødsfald i det amerikanske bøsse miljø, der er centreret i San Francisco. Den moralsk og religiøst korrekte amerikanske offentlighed var ikke sen til at stemple sygdommen som en bøssepest med den mere eller mindre udtalte bagtanke, at dette var guds straf over homoseksuelle. Fordommene var massive og det samme var fordømmelsen af ofrene. "Historien om en forudsigelig katastrofe" giver utallige eksempler på holdningen til de aids-ramte - fra bortvisning fra restauranter og skubben på gaden til brændende kors i forhaven. Dette politiske klima blev senere illustreret begavet og hjerteskrærende i filmen "Philadelphia" med Tom Hanks og Denzel Washington i hovedrollerne. Men det var senere. I aids-epidemiens første år var den vestlige verdens tolerance stort set fraværende - sygdommen ramte jo kun bøsser.

I hele sin regerings periode nævnte præsident Ronald Reagan kun aids en eneste gang. Det var da han lancerede forslaget om, at alle studerende fra udlandet skulle testes for hiv/aids, inden de fik tilladelse til at studere i USA. Denne udtalelse illustrerer udviklingen op gennem 1980'erne. I 1984 opdagede man hiv-viruset, og det stod nu klart, hvad der forårsagede aids og hvordan sygdommen smittede. Hiv overføres gennem udveksling af kropsvæsker f.eks. gennem blodtransfusioner og modermælk, men langt de fleste bliver smittet ved at have sex med en hiv-positiv. At aids var en kønssygdom gjorde den ikke lettere at tale om for en republikansk præsident. Et budskab om, at aids vedkommer alle, kunne opfattes som en beskyldning mod pæne, gudfrygtige, "normale" amerikanere om at de kunne finde på at begå sidespring, være skabsbøsser og den slags. Da Reagan ikke længere kunne undgå at nævne aids og blev presset til at komme med løsningsforslag, valgte han at stemple sygdommen som en fare, der kom udefra. Løsningen var derfor at underkaste udlændinge en strengere kontrol.

Synet på aids som et angreb fra andre dele af verden blev delt af mange regeringer i Europa. For der er flere stemmer i at forsvare sit land mod en udenlands fjende end i at stille nærgående spørgsmål til borgernes sexliv.

Kampen for åbenhed

Da Reagan nævnte aids for første og eneste gang i sin karriere, vidste man meget mere om aids end man havde gjort få år tidligere. Man kendte til hiv og smittevejene og man vidste, at "bøssepesten" i San Francisco var den samme sygdom som hærgede i det centrale Afrika, i området ved de store søer, bl.a. i Uganda.

Uganda er et af verdens fattigste lande og det blev det første sted i verden, hvor aids udviklede sig til en epidemi i hele befolkningen. I begyndelsen af 1980'erne døde mænd, kvinder og børn i tusindvis af den sygdom, der snart fik tilnavnet "slim disease" (den tynde syge). Aids rammer folk i den seksuelt aktive alder, og nu døde tusinder af arbejdsdygtige mennesker. Hele landområder blev tømt for arbejdskraft og kun de gamle og børnene blev tilbage, mens markerne forsvandt i ukrudt, fordi der ikke længere var nogen til at luge dem. Det fattige land, der kæmpede for at komme ovenpå efter årtiers krig og blodigt diktatur, stod nu overfor en menneskelig katastrofe og et økonomisk tilbageslag af dimensioner.

Også i Uganda truede aids med at drukne i myter og tabuer, men det var her, historiens første helte dukkede op. Hundredevis af hiv-positive sluttede sig sammen i grupper og insisterede på åbenhed om sygdommen overalt i samfundet. I midten af 1980'erne kunne alverdens tv-seere møde en oberst i den ugandiske hær og se hans første tale til de nye rekrutter:

"Hvem af jer er impotente?", brølede han til de unge mænd. Og alle fik travlt med at fnise og mumle og holde hænderne nede.

"Javel", brølede obersten: "Det betyder, at I alle sammen løber en risiko for at få aids." Han lod pointen stå, mens stilheden bredte sig blandt de unge mænd på paradepladsen, den stilhed der kommer over folk, der indser, at noget meget stort, abstrakt og farligt også kommer deres liv ved - og at de kan gøre noget ved det. Det var folk som obersten og medlemmerne af TACO, Ugandas første organisation for hiv-positive, der vandt kampen mod aids i Uganda. En kamp mod myter og fordømmelse og for oplysning og hvert menneskes ansvar for at beskytte sig selv ved at bruge kondomer. I dag er aids ikke udryddet i Uganda, men antallet af registrerede tilfælde f.eks. blandt gravide falder fortsat. I "Historien om en forudsigelig katastrofe" møder man atter obersten, der fortæller, hvordan det var hans egen status som hiv-positiv, der fik ham til at indse, at åbenhed og oplysning var den eneste vej til bekæmpelse af aids.

Fra succes til ligegyldighed

I 1986 indså Verdenssundhedsorganisationen (WHO) det samme, som obersten i Uganda, og organisationen lancerede en storstilet global aids-kampagne for åbenhed om sex og aids og brug af kondomer. Verden over blev der dannet aids-kommiteer og gennemført kampagner og happenings, hvor budskabet, om at aids vedkommer alle, blev ledsaget af en gratis pakke kondomer. Problemet og dets løsning blev nævnt i samme sætning. I de samfund, der satsede på åbenhed, som Danmark og Uganda, halede årgang efter årgang af unge mennesker kondomer på alt fra bananer til køkkenrulleholdere. I lande som Danmark, Sverige og Norge blev det forhindret, at aids udviklede sig til en epidemi, i Uganda blev kurven knækket. Kampen mod aids så ud til at kunne vindes.

Men i begyndelsen af 1990'erne standsede den globale indsats mod aids af tre årsager. For det første faldt Berlinmuren, den kolde krig hørte op. Hvor USA og Sovjetunionen tidligere havde delt verden i interessesfærer, blev store dele af disse områder nu ligegyldig. Der var ikke længere brug for allierede lande i Afrika

og store dele af Asien, hvor man kunne opstille militære baser mod fjenden. Den politiske dagsorden kom til at handle om, hvordan man kunne genforene Tyskland og i det hele taget sikre sig, at de tidligere kommunistiske lande i Østeuropa tilsluttede sig Vestens idealer og økonomiske systemer. Hvad der skete i f.eks. Afrika var af mindre interesse.

For det andet fik WHO en ny direktør, som mente, at aids fik for stor opmærksomhed i forhold til andre sygdomme. Resultatet blev, at aids-programmet mistede en stor del af sin politiske og økonomiske opbakning i FN-systemet og dermed sin gennemslagskraft globalt. Vinderne blev de samfund, der tidligt havde grebet ideen om åbenhed og kondomer. Taberne blev de lande og samfund, f.eks. i det sydlige Afrika og i de arabiske lande, hvor befolkningerne blev holdt nede og ytringsfriheden begrænset af politiske eller religiøse årsager. Her nåede informationerne om aids ikke ud til alle, før den globale interesse for sygdommen blev afblæst. For det tredje lancerede medicinalfirmaerne i begyndelsen af 1990'erne de første behandlinger, som kunne forsinke udviklingen fra hiv til aids. De første behandlinger var meget dyre og kun økonomisk mulige i de rige vestlige samfund. Men de gav håb for dem, der kunne betale, og "når de rige holder op med at frygte, holder de op med at investere i de fattige", som en af filmens medvirkende fastslår.

På få år blev aids, fra at være en højt profileret sygdom bakket op af oplysning og afmystificering til en sygdom, der krævede stadig flere ofre. Katastrofen voksede i omfang og tragedierne var endeløse. Men langt størstedelen af ofrene var fattige indbyggere i verdens fattige lande, og de forblev anonyme figurer i de statistikker, som den rige verden stort set valgte at ignorere.

Medicinretssag og global fond

I slutningen af 1990'erne begyndte stemningen så småt at vende, og det skyldtes ikke mindst organisationerne af hiv-positive og græsrodsbevægelser som Læger uden Grænser. I 2001 førte den sydafrikanske regering - stærkt bakket op af græsrodsorganisationen, Treatment Action Campaign (TAC) - retssag mod verdens ledende medicinalfirmaer for retten til billig medicin, og det vakte sympati og støtte verden over. Men der er langt fra sympati til politisk handling. I 2001 oprettede FNs generalsekretær, Kofi Annan, Den Globale Fond, der finansierede aids-bekæmpelse og oplysning. 80 milliarder kroner skulle udgøre fondens startkapital. Beløbet er noget mindre end det, verden bruger på våben på en uge. Et år efter oprettelsen havde Den Globale Fond kun indsamlet 16 milliarder kroner at gøre godt med.

Kathrine Toftkær Larney
freelancejournalist med speciale i Afrika